

# درآمدی بر ساختارشناسی نظام تعرفه‌ای اتحادیه اروپا\*

میرعبدا... حسینی

(فوق لیسانس اقتصاد، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی)

توسعه و کمتر توسعه یافته برخوردار است. این اتحادیه با کشورهای آمریکا، کانادا، استرالیا، تایوان، چین، هنگ کنگ، ژاپن، کره جنوبی، نیوزیلند و سنگاپور دارای روابط کامله‌الوداد در زمینه میزان تعرفه‌هاست که حدود ۴۵ درصد واردات اتحادیه اروپا را به خود اختصاص می‌دهند. ترجیحات تعرفه‌ای اتحادیه اروپا شامل دو دسته اصلی ترجیحات یک جانبه (نظام عمومی ترجیحات در قالب شرط «تواناسازی» به طور یک جانبه) و ترجیحات دو یا چندجانبه است.

هم‌اینک، تحت نظام عمومی ترجیحات این اتحادیه، پنج ترتیب ترجیحی مختلف برای اعطای ترجیحات تجاری به کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته وجود دارد که به ترتیب عبارت است از: (۱) ترجیحات عام الشمول برای کشورهای در حال توسعه؛ (۲) ترجیحات خاص برای کشورهای با کمترین درجه توسعه یافته؛ (۳) ترتیب تشویقی ویژه برای کشورهای در حال توسعه رعایت کننده استانداردهای کار؛ (۴) ترتیب تشویقی ویژه برای کشورهای رعایت کننده استانداردهای زیست محیطی؛ و (۵) ترتیب تشویقی ویژه برای مبارزه با تولید و قاچاق مواد مخدر.

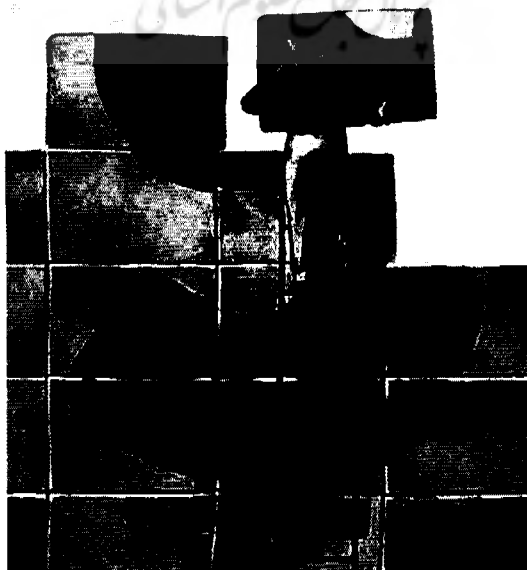
از میان ترتیبات ترجیحی مذکور، ترجیحات عام برای کشورهای در حال توسعه وسیع ترین گستره و ترجیحات

اتحادیه اروپا به عنوان یکی از توسعه یافته ترین بلوک های سیاسی و تجاری و اقتصادی دنیا که دارای پیوندها و روابط اقتصادی و تجاری متعدد و پر دامنه ای با دیگر کشورهای جهان، اعم از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه است، در بستر حرکت تاریخی خود به سمت یکپارچگی هر چه بیشتر اقتصادی و توسعه پیوندهای افقی و عمودی اعضای خود با سایر کشورها و بلوک ها و گروه بندی های تجاری و منطقه ای،

از ساختار و نظام تعرفه ای ویژه ای برخوردار است که به او امکان تنظیم روابط بلند مدت و تعامل سودمند با دیگر کشورهای جهان را به فراخور اقتضات طبیعی، سیاسی و اقتصادی آن ها می دهد. این مقاله، بر آن است تا ساختار خاص تعرفه ای این اتحادیه را بررسی کند.

## ۱- مقدمه

ساختار رژیم تعرفه ای اتحادیه اروپا مبتنی بر سه رکن تعرفه های دولت کامله الوداد، تعرفه های ترجیحی و تعرفه های عمومی است؛ به ترتیب، تعرفه های دولت کامله الوداد و ترجیحات یک جانبه تعرفه ای از وسیع ترین دامنه شمول برای کشورهای پیشرفته، در حال



خاص برای کشورهای با کمترین درجه توسعه یافتگی مطلوبترین میزان (نرخ)های ترجیح را در بردارند. امتیازات و ترجیحات مربوط به رعایت استانداردهای زیست محیطی نیز تا کنون به هیچ کشوری تعلق نگرفته است. اتحادیه اروپا به دنبال دعوایی که بر ضد ترتیب تشویقی ویژه مبارزه با مواد مخدر توسط هند نزد رکن حل اختلاف سازمان جهانی تجارت اقامه شد و در نهایت حکم هیات استیناف بر ضد این اتحادیه صادر شد که با اشاره به مورد ایران و عدم برخورداری از چنین ترجیحاتی آن را تبعیض آمیز و فاقد معیارها و ضوابط عینی دانست، در صدد تجدید نظر در طرح نظام عمومی ترجیحات خود بر آمد؛ در طرح جدید، سه ترتیب تشویقی مربوط به استانداردهای کار، محیط زیست و مواد مخدر در یکدیگر ادغام، و تحت عنوان «ترتیب تشویقی ویژه مدیریت توسعه پایدار» در کنار دو ترتیب دیگر («ترجیحات عام برای کشورهای در حال توسعه» و «ترجیحات خاص برای کشورهای با کمترین درجه توسعه یافتگی») ادامه یافت و اتحادیه اروپا در نظر دارد از ابتدای سال ۲۰۰۶، طرح جدید خود را برای مدت ۱۰ سال به اجرا گذارد.

در ادامه، ساختار کلی تعرفه ای اتحادیه اروپا، و تعرفه های مختلف آن مورد بحث قرار می گیرد.

## ۲- ساختار کلی نظام تعرفه اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا به تبع تحولات نظام تجارتی جهان در دهه های اخیر علاوه بر مشارکت مؤثر در نظام تجارتی چندجانبه، به دنبال گسترش روابط و پیوندهای تجارتی - منطقه ای و فرامنطقه ای خود نیز بوده و در این راستا با بسیاری از کشورهای و بلوک های تجارتی و منطقه ای دنیا موافقت نامه های تجارتی مختلفی دارد که بر مبنای آن ها به تنظیم روابط تجارتی با آن ها می پردازد. اتحادیه اروپا از ساختار تعرفه ای نسبتاً منعطفی برخوردار است که در راستای اهداف کلی تر و کلان این اتحادیه تنظیم شده و در فواصل منظمی نیز مورد ارزیابی و تجدید نظر قرار می گیرد (به غیر از تعرفه های دولت کامله الوداد که مشمول قاعده تثبیت هستند). به طور کلی ساختار اصلی رژیم تعرفه ای اتحادیه اروپا مبتنی بر سه رکن تعرفه های مبتنی بر رفتار دولت کامله الوداد (MFN)، تعرفه های ترجیحی و تعرفه های عمومی است. بخش اعظم روابط تجارتی این اتحادیه تحت پوشش تعرفه های دولت کامله الوداد و ترجیحات تعرفه ای قرار دارد. برای تعرفه های عمومی بانوجه

به کثرت و دایره شمول وسیع ترجیحات تعرفه ای این اتحادیه (اعم از ترجیحات یک جانبه مثل نظام عمومی ترجیحات اروپا و یا ترجیحات ناشی از موافقت نامه های تجارت منطقه ای) مصادیق اندک و محدودی را می توان یافت؛ در عمل شالوده اصلی رژیم تعرفه ای اتحادیه اروپا بر دو رکن اول (تعرفه های دولت کامله الوداد و ترجیحات تعرفه ای) قرار دارد. ترجیحات تجارتی و تعرفه ای این اتحادیه به طرف های ثالث نیز به دو دسته کلی ترجیحات مبتنی بر «نظام عمومی ترجیحات» که به طور یک جانبه اعطای می شود و ترجیحات ناشی از قراردادهای دوجانبه و یا چندجانبه تجارتی با کشورهای یا بلوک های تجارتی مختلف که در زمره استثنائات ماده ۲۴ گات قرار دارد، تقسیم می شود. نظام عمومی ترجیحات مورد استفاده این اتحادیه نیز خود مشتمل بر چندین دسته بندی مختلف است که میزان، شدت و گستره ترجیح هر یک از آن ها تفاوت دارد.

چنانچه بخواهیم شاکله اصلی نظام تعرفه ای اتحادیه اروپا را در یک نمودار نشان دهیم، می توان آن را به شرح جدول (۱) طبقه بندی کرد که در زیر نشان داده شده است.

باتوجه به ساختار اشاره شده در این جدول، در ادامه هر یک از اجزای آن و چگونگی و سطح میزان (نرخ)های تعرفه آن ها مورد بررسی قرار می گیرد.

## ۳- میزان تعرفه های مبتنی بر شرط رفتار دولت کامله الوداد

میزان های تعرفه دولت کامله الوداد در واقع میزان های تثبیت شده این اتحادیه در مذاکرات دور اروگوئه بوده که مبنای تعهدات اتحادیه اروپا برای آزادسازی های تعرفه ای در بخش کالایی است. علی القاعده و به موجب اصل اساسی عدم تبعیض و شرط رفتار دولت کامله الوداد تمامی اعضا سازمان جهانی تجارت حق برخورداری از میزان های تثبیت شده دولت کامله الوداد را دارند، اما در عمل به دلیل این که تعداد بسیار زیادی از کشورها در قالب موافقت نامه های دوجانبه و یا چند جانبه تجارت آزاد (RTAs) و یا برخورداری از ترجیحات تعرفه ای یک جانبه و غیر متقابل نظام عمومی ترجیحات، به میزان های رجحانی کمتر و پایین تر از میزان های تثبیت شده دسترسی دارند، در حال حاضر تنها ۹ کشور آمریکا، کانادا، استرالیا، تایوان، چین، هنگ کنگ، ژاپن، کره جنوبی، نیوزیلند و سنگاپور هستند که در همه بخش ها از میزان های تعرفه تثبیت شده برخوردار هستند و از آن

جدول (۱) - ساختار کلی نظام تعرفه ای اتحادیه اروپا

۱) تعرفه های مبتنی بر شرط رفتار دولت کامله الوداد		انواع طبقات تعرفه در رژیم تعرفه ای اتحادیه اروپا
۱-۲-۱ - مبتنی بر نظام عمومی ترجیحات <sup>۱</sup> (نظام عمومی ترجیحات اروپا):	الف - ترجیحات عام برای کشورهای در حال توسعه ب - ترجیحات خاص برای کشورهای با کمترین درجه توسعه یافتگی ج - ترتیبات تشویقی ویژه خاص استانداردهای کار د - ترتیبات تشویقی ویژه خاص استانداردهای زیست محیطی ه - ترتیبات تشویقی ویژه برای مبارزه با تولید و ترانزیت مواد مخدر	
۲-۲ - در قالب موافقت نامه های دو جانبه یا چندجانبه با کشورها (RTAs ها)		
۳) تعرفه های عمومی		

استفاده می‌کنند. شایان ذکر است که این کشورها حجم قابل توجهی از تجارت اتحادیه اروپا را به خود اختصاص داده‌اند که این سهم در سال ۲۰۰۱ بیش از ۴۵ درصد واردات اتحادیه اروپا را دربر می‌گرفته است. متوسط ساده میزان‌های تعرفه تثبیت شده این اتحادیه در سال ۲۰۰۲ برای کلیه محصولات و اقلام (اعم از کشاورزی و صنعتی) معادل ۶/۴ درصد بوده است؛ این میزان برای محصولات غیر کشاورزی (صنعتی) ۴/۱ درصد و برای اقلام و محصولات کشاورزی ۱۶/۱ درصد بوده است. اتحادیه اروپا در سازمان جهانی تجارت و در جریان مذاکرات دور آروگوته کلیه اقلام تعرفه‌ای خود را در سطح ۱۰۰ درصد تثبیت کرده و فاصله بین میزان‌های تثبیت شده آن با میزان‌های تعرفه جاری بسیار اندک است. گفتنی است این اتحادیه از جمله مواردی است که در دور آروگوته میزان‌های تثبیت تعرفه‌اش کمتر از میزان جاری و مورد عمل آن (کاربردی) تثبیت شدو تعهدات عملی مبنی بر کاهش میزان‌های تعرفه دارد. میزان فرازهای تعرفه‌ای (بالاترین نرخ‌های تعرفه) این اتحادیه در سال ۲۰۰۲ تقریباً سه برابر نرخ متوسط عمومی تعرفه‌های آن بوده که بیشتر این فرازهای تعرفه‌ای و میزان‌های تعرفه بالا مربوط به محصولات دامی (گوشت)، لبنیات، غلات، میوه‌ها و سبزی‌های فرآوری شده است. شایان ذکر است دامنه اختلاف بین حداقل و حداکثر تعرفه‌ها در مورد این کالاها بسیار زیاد و از صفر تا ۴۷۰ درصد است. این دامنه برای محصولات غیر کشاورزی (صنعتی) بسیار محدودتر و بین صفر تا ۳۶ درصد است. علت اصلی این امر سیاست‌های حمایتی اتحادیه اروپا از بخش کشاورزی و عدم آزادسازی‌های تجاری درخور توجه در بخش کشاورزی آن اتحادیه است.

تا قبل از دور آروگوته اساساً بخش کشاورزی از شمول تعهدات گات خارج بود و در دور آروگوته نیز به رغم آن که این بخش مشمول گفت و گوها و ضوابط آزادسازی‌های تجاری قرار گرفت، اما ضوابط بسیار رقیق و استثنائاتی بی‌شماری برای آن در نظر گرفته شد. در حال حاضر، اتحادیه اروپا یکی از بزرگترین پرداخت‌کنندگان یارانه‌های صادراتی به بخش کشاورزی خود در دنیا محسوب می‌شود که این موضوع مورد اعتراض جدی کشورهای در حال توسعه متکی به صادرات محصولات کشاورزی، است و جالش‌های فراوانی را فراروی پیشرفت در مذاکرات دور جدید (دور دوحه) قرار داده است.

#### ۴- تعرفه‌های ترجیحی

همانگونه که در جدول (۱) در مورد ساختار اصلی و طبقه‌بندی نظام تعرفه‌ای اتحادیه اروپا مشاهده می‌شود، گروه دوم از طبقه‌بندی تعرفه‌ها، متعلق به تعرفه‌های ترجیحی اعم از ترجیحات یک جانبه و یا ترجیحات ناشی از ترتیبات منطقه‌ای است. این دسته، طیف بسیار زیادی از ترتیبات خاص را در بر می‌گیرد و بسیاری از کشورهای جهان، روابط تجاری خود با اتحادیه اروپا را در چارچوب این ترتیبات تنظیم کرده‌اند و بر این اساس به دادوستد با آن می‌پردازند. با توجه به اهمیت و گستره دامنه شمول این قبیل ترتیبات ترجیحی که ایران نیز مشمول آن است، در ادامه هر یک از انواع این قبیل رجحان‌های تجاری مورد بررسی قرار می‌گیرد.

#### ۴-۱- رجحان‌های تجاری مبتنی بر نظام عمومی ترجیحات

برای اولین بار «کنفرانس توسعه و تجارت ملل متحد» (آنکتاد)، موضوع اعطای ترجیحات تجاری توسط کشورهای توسعه یافته به

کشورهای در حال توسعه را به عنوان ابزاری موثر جهت تسریع روند توسعه، افزایش درآمدهای صادراتی، ارتقای صنایع و تنوع بخشی به اقتصاد آن‌ها مد نظر قرار داد. در سال ۱۹۶۸ آنکتاد پیشنهاد ایجاد «نظام عمومی ترجیحات تعرفه‌ای» را ارائه کرد که به موجب آن کشورهای توسعه یافته می‌توانستند ترجیحات تجاری مدنظر خود را به کشورهای در حال توسعه اعطاء کنند، اما برای اجرای این نظام لازم بود تا از ماده یک گات که ناظر بر «اصل عدم تبعیض و تعمیم شرط دولت کامله‌الوداد» به کلیه طرف‌های متعهد گات است، به نوعی معافیت حاصل شود. در غیر این صورت این ترجیحات می‌بایست به تمامی اعضای گات اعم از توسعه یافته و در حال توسعه اعطا می‌شد. این معافیت در سال ۱۹۷۱ با تصویب شرط موسوم به «تواناسازی» که در اصل بستر و چارچوب حقوقی نظام عمومیت یافته ترجیحات تعرفه‌ای را فراهم می‌کرد، به وسیله کشورها و طرف‌های متعهد گات پذیرفته شد. از این رو، کشورهای توسعه یافته اجازه یافتند تا هر یک به تنهایی ترجیحات تجاری و تعرفه‌ای مدنظر خود را در چارچوب کلی طرح نظام عمومی ترجیحات به کشورهای در حال توسعه اعطا کنند؛ بر این اساس تعدادی از کشورهای توسعه یافته صنعتی هر یک به تنهایی به تاسیس و برقراری چنین رجحان‌های تجاری یک جانبه مبادرت ورزیدند که گستره دامنه شمول، شرایط برخورداری و سایر شرایط آن می‌توانست تفاوت داشته باشد. بنابراین، شایان ذکر است که نظام عمومی ترجیحات اروپا صرفاً ناظر بر ترجیحات تجاری خاص هر یک از کشورهای توسعه یافته در چارچوب کلی این نظام است. شرط تواناسازی در آغاز برای یک دوره ده ساله در نظر گرفته شد و به تصویب رسید، اما در سال ۱۹۷۹ برای مدتی نامحدود تمدید شد.

گفتنی است رفتار ترجیحی در چارچوب نظام عمومی ترجیحات باید غیر تبعیض آمیز، مستقل و بدون چشم‌داشت به عمل متقابل باشد و به استثناء مواردی که امتیاز بیشتری برای کشورهای با کمترین درجه توسعه یافتگی در نظر گرفته شده باشد، هیچگونه تبعیضی بین آن‌ها نباید صورت گیرد. همچنین، ترجیحات اعطا شده در قالب نظام عمومی ترجیحات قابل مذاکره نیست و نمی‌توان آن‌ها را در قالب موافقتنامه‌ای که معمولاً کشورهای ذی‌نفع طی آن به تبادل امتیازات با یکدیگر می‌پردازند، اعطا کرد.

اتحادیه اروپا در سال ۱۹۷۱ طرح عمومیت یافته نظام ترجیحات را برای اولین بار به اجرا درآورد و تا کنون این نظام چندین بار دستخوش تغییرات و اصلاح شده است. در طرح‌های اولیه نظام عمومی ترجیحات این اتحادیه، سهمیه‌بندی برای میزان واردات از کشورها و تعیین حداکثر سقف واردات برخوردار از ترجیح وجود داشت، اما از سال ۱۹۹۵ محدودیت‌های مقداری و سهمیه‌ها لغو شد؛ در عوض، این اتحادیه ترجیحات تعرفه‌ای خود را بر اساس میزان حساسیت کالاها در بازار خود در نظر می‌گیرد و برای کالاهای غیر حساس ترجیحات بهتر با تعرفه صفر را اعمال می‌کند، اما برای کالاهای حساس میزان ترجیح کمتر و در میزان‌های تعرفه تخفیف‌هایی را در نظر می‌گیرد. همچنین بر اساس یکی از شروط مهم طرح نظام عمومی ترجیحات اتحادیه اروپا، که به «شرط فراغت یا پیشرفت» موسوم است، آن دسته از کشورهای ذی‌نفعی که موفق شده باشند اقتصاد خود را تا درجه‌ای توسعه بخشند که قادر باشند بدون ترجیحات تجاری به رقابت در عرصه بین‌المللی بپردازند، از فهرست کشورهای مشمول طرح خارج خواهند شد. چنین شرطی ممکن است در مورد یک بخش و یا یک کالای



۲۰۱۵) طرح موسوم به "همه چیز به جز تسلیحات" را در برنخواهد گرفت. گفتنی است که ترجیحات خاص کشورهای کمتر توسعه یافته در میان ترتیبات پنج گانه ترجیحی اتحادیه اروپا متضمن مطلوبترین رفتار ترجیحی می باشد. در سال ۲۰۰۲ میزان واردات اتحادیه اروپا از این کشورها تحت رژیم ترجیحی بالغ بر ۱۲/۶ میلیارد دلار بود.

### ۳-۲-۴- ترتیبات تشویقی ویژه برای رعایت استانداردهای کار و حمایت از حقوق کارگران

اتحادیه اروپا برای حمایت از استانداردهای کار و حمایت از حقوق کارگران، ترتیبات تشویقی ویژه‌ای را برای اعطای ترجیحات بهتر در قالب کلی نظام عمومی ترجیحات خود برای آن دسته از کشورهایی که این استانداردها را رعایت می کنند در نظر گرفته است و به کشورهای واجد شرایط اعطا می کند.

به موجب ترتیبات خاص مشوق حمایت از حقوق کارگران، کلیه کالاها و اقلام گروه کالاها و محصولات حساس، مشمول تخفیف‌های تعرفه‌ای بیشتر از آنچه در نظام عمومی ترجیحات (ترتیبات عام) در نظر گرفته شده است قرار می گیرند. بدیهی است از آنجا که تعرفه کالاها غیر حساس قبلاً از طریق ترتیبات عام نظام عمومی ترجیحات اروپا صفر شده اند، امکان اعطای ترجیح بیشتر برای این کالاها وجود ندارد. از این رو، در این ساز و کار کشورهای برخوردار از ترجیحات تشویقی ویژه حمایت از حقوق کار علاوه بر دسترسی آزاد و بدون تعرفه به کالاها غیر حساس، در گروه کالاها حساس نیز از تخفیف‌های بیشتری برخوردار می شوند. این گروه از کشورها علاوه بر برخورداری از ۳/۵ واحد کاهش در میزان تعرفه ارزشی تحت ترتیبات عام از ۵ واحد تخفیف اضافی دیگر برخوردار می شوند که مجموع تخفیفات گمرکی در میزان تعرفه‌های تثبیت شده را به ۸/۵ واحد (۳+۵/۵) می رساند. به عنوان مثال، چنانچه میزان تعرفه تثبیت شده کالایی که در دامنه شمول این ترتیب تشویقی ویژه قرار می گیرد ۱۵ درصد باشد، پس از اعمال ترجیحات، میزان تعرفه قابل دریافت برای واردات از این کشورها برابر با ۶/۵ درصد (۱۵-۸/۵) خواهد بود. در خصوص تعرفه‌های ویژه نیز علاوه بر ۳۰ درصد تخفیف ناشی از اعمال ترجیح ترتیبات عام، از ۳۰ درصد تخفیف اضافی دیگر برخوردار خواهند شد. فهرست اقلام مشمول ترجیحات ترتیبات ویژه در پیوست (۴) طرح نظام عمومی ترجیحات اتحادیه اروپا درج شده است.

گفتنی است، از آنجا که ترتیبات تشویقی خاص در تکمیل ترجیحات ناشی از ترتیبات عام ارائه می شوند، ترجیحات ویژه فقط در مورد کالاهایی اعمال می شوند که در چارچوب ترتیبات عام از رفتار ترجیحی برخوردارند. ترتیبات تشویقی ویژه حمایت از حقوق کارگران فقط به کشورهایی اعطاء می شود که استانداردهای اساسی کار را رعایت می کنند. این استانداردها بیشتر استانداردهایی هستند که در هشت کنوانسیون سازمان بین‌المللی کار در ارتباط با چهار حوزه مدنظر «اعلامیه حقوق و اصول بنیادی کار» تشریح شده اند. (۵) ترتیبات خاص مشوق حمایت از حقوق کارگران در صورت درخواست کشورها مدنظر قرار می گیرد و در صورت برخورداری از شرایط لازم به آن‌ها اعطا خواهد شد. (۶) بررسی درخواست‌ها و رسیدگی به صلاحیت کشورهای متقاضی برعهده کمیسیون اروپا است و در بررسی خود، علاوه بر درخواست اظهارنظر از طرف‌های ذی‌نفع، گزارش‌های سازمان‌ها و مؤسسات وابسته به سازمان بین‌المللی کار را مد نظر قرار

می دهد. رسیدگی به درخواست‌ها باید ظرف یکسال تکمیل و تصمیم‌گیری در خصوص اعطای یا عدم اعطای امتیازات صورت گیرد. کمیسیون می تواند بر اساس بررسی‌های خود برخی بخش‌ها را از اعطای امتیاز مستثنی و برخی دیگر را مشمول اعطاء ترجیحات قرار دهد. مقامات کشورهای متقاضی ترجیح، در تمامی مراحل بررسی و رسیدگی به درخواست‌ها، طرف مشورت قرار گرفته و امکان مشارکت در بحث‌ها را دارند. گفتنی است تاکنون فقط مولداوی و اخیراً سریلانکا واجد شرایط استفاده از امتیازات و ترجیحات خاص حمایت از حقوق کارگران شناخته شده‌اند و از آن استفاده می کنند.

### ۴-۲-۴- ترتیبات تشویقی ویژه برای رعایت استانداردهای زیست محیطی

اتحادیه اروپا با توجه به ابعاد مختلف توسعه اقتصادی کشورها، به ویژه ضرورت حفظ محیط زیست در چارچوب توسعه پایدار، ترتیبات تشویقی ویژه‌ای را برای این منظور تدارک دیده که امتیازات و ترجیحات آن به کشورهایی که رعایت استانداردهای زیست محیطی را در دستور کار خود قرار می دهند و الزامات آن را رعایت می کنند اعطاء می شود. این استانداردها، بیشتر ناظر بر موازین بین‌المللی حاکم بر مدیریت پایدار جنگل‌ها، به خصوص الزامات کنوانسیون بین‌المللی الوار در مناطق استوایی است و به کشورهایی که این الزامات را رعایت می کنند، ترجیحات ناشی از این ترتیب اعطا خواهد شد. میزان ترجیح و تخفیفات ناشی از اعطای ترجیحات این ترتیب دقیقاً مشابه ترجیحات مربوط به ترتیب تشویقی حمایت از حقوق کارگران است. به عبارت دیگر، برای گروه کالاها حساس میزان ترجیحات این ترتیب علاوه بر ۳/۵ واحد تخفیف در میزان تعرفه تثبیت شده، ۵ واحد تخفیف اضافی دیگر نیز اعمال می شود. در مورد اقلام کالاها برخوردار از تعرفه‌های ویژه این تخفیف دو برابر تخفیف ناشی از ترتیبات عام بوده و از ۳۰ درصد به ۶۰ درصد می رسد. اعطای ترتیبات خاص مشوق حفاظت از محیط زیست، در صورت درخواست کشورها بررسی شده و پس از رسیدگی چنانچه متقاضی واجد شرایط تشخیص داده شود به او اعطا می شود. این درخواست‌ها باید نشان دهند که در قوانین کشور متقاضی مفاد استانداردهای بین‌المللی مربوطه دیده و به خوبی الزامات آن رعایت می شوند؛ همچنین، کشور متقاضی باید متعهد به حفظ این قوانین و نظارت بر اجرای آن شده و همکاری‌های اجرایی لازم را با اتحادیه اروپایی به عمل آورد. نحوه رسیدگی به درخواست‌ها و ارزیابی آن‌ها مشابه ترتیب تشویقی حمایت از حقوق کارگران است. شایان ذکر است، تاکنون کشوری نامزد استفاده از ترجیحات تشویقی رعایت استانداردهای زیست محیطی نشده است.

### ۵-۲-۴- ترتیبات تشویقی ویژه برای مبارزه با تولید و ترانزیت مواد مخدر

ترتیبات تشویقی ویژه برای مبارزه با تولید و قاچاق مواد مخدر، اساساً به منظور کمک به کشورهایی که در این مورد تلاش می کنند و فراهم کردن فرصت‌های اقتصادی و صادراتی برای محصولات و کشت‌های جایگزین مواد مخدر و بهبود وضعیت توسعه اقتصادی و اجتماعی آن‌ها در نظر گرفته شده است. اتحادیه اروپا به این واقعیت توجه کرده که تولید و قاچاق مواد مخدر، توسعه و ثبات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی برخی از کشورهای

درگیر با این فعالیت‌ها را به شدت با مشکل مواجه می‌کند. از این رو، در جهت کمک اقتصادی به آن‌ها و در راستای توسعه پایدار، این ترتیبات ویژه را در نظر گرفته است. برای این منظور، اتحادیه اروپا ابتدا در سال ۱۹۹۰ برای کمک به کشورهای جامعه «آند» در مبارزه با این پدیده، به واردات بدون تعرفه و عوارض گمرکی بخشی از کالاهای صادراتی کشورهای حوزه آمریکای جنوبی از جمله بولیوی، کلمبیا، اکوادور، پرو و بعدها ونزوئلا پرداخت. (۷) گفتنی است اگرچه هدف اصلی از این ترتیبات کمک به مبارزه با تولید و قاچاق مواد مخدر بوده، اما جنبه‌های دیگر و ابعاد مختلف توسعه پایدار از جمله ارتقای استانداردهای کار و سیاست‌های مناسب زیست محیطی نیز مدنظر قرار می‌گیرد و



تجارت مبنی بر تبعیض‌آمیز بودن ترتیبات ترجیحی خاص مربوط به مبارزه با تولید و قاچاق مواد مخدر، کمیسیون اروپا در تاریخ ۷ ژوئیه ۲۰۰۴ طرح جدیدی را برای ترتیبات خاص نظام عمومی ترجیحات اروپا پیشنهاد کرده است که در صورت تصویب در شورای اروپا، پارلمان و کمیته اقتصادی و اجتماعی اتحادیه اروپا از اول ژانویه ۲۰۰۶ لغایت دسامبر ۲۰۱۵ به اجرا گذاشته خواهد شد. (۱۰) در این گزارش، با اشاره به مبنای قانونی و حقوقی ترجیحات تجاری یک‌جانبه که به اصل «تواناسازی» مربوط می‌شود و ضرورت انطباق این ترجیحات با الزامات اصل فوق، به رای رکن استیناف سازمان جهانی تجارت در قضیه دعوای هند بر ضد اتحادیه اروپا نیز اشاره شده که رعایت «معیارهای عینی» در اعطای ترجیحات

به کشورهای در حال توسعه واجد شرایط در وضع یکسان و مشابه را الزامی می‌داند و تأکید می‌کند که در طرح جدید به این موضوع توجه کافی صورت گرفته است. کمیسیون اروپا در این گزارش اهداف اصلی از طرح جدید خود را در هفت مورد به شرح زیر بر شمرده است:

**۱- تداوم و حفظ تعرفه‌های پایین تر و استفاده از این ابزار برای کمک به کشورهای نیازمند ترجیحات:** کمیسیون اروپا در این راستا توصیه کرده است که ضروری است تحولات سال‌های اخیر در زمینه آزادسازی‌های تجاری که منجر به کاهش جذابیت و حاشیه‌نهایی ترجیحات یک‌جانبه برای کشورهای در حال توسعه شده است - فرآیند موسوم به «فرسایش ترجیحات» - مدنظر قرار گیرد. از جمله این تحولات می‌توان به کاهش مداوم تعرفه‌های تثبیت شده، گسترش پیمان‌ها و موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد اتحادیه اروپا با سایر کشورها و بکارگیری ابتکارات بخشی برای معافیت کامل برخی بخش‌های کالایی از هرگونه حقوق و عوارض گمرکی نظیر موافقت‌نامه فناوری اطلاعات (ITA) که در سال ۱۹۹۶ در نشست کنفرانس وزیران کشورهای عضو سازمان جهانی تجارت در سنگاپور به تصویب رسید و برخی از کشورهای پیشرفته از جمله اتحادیه اروپا آن را به اجرا گذاشته‌اند، اشاره کرد؛ تمام این تحولات موجب کاهش مداوم تاثیر حاشیه ترجیحات اعطا شده (تفاوت بین میزان تعرفه تثبیت شده یک کالا با میزان ترجیحی همان کالا) به کشورهای در حال توسعه برخوردار از ترجیحات یک‌جانبه اتحادیه اروپا در اقتصاد و توسعه آن‌ها شده است و وضع رقابتی محصولات آن‌ها را روز به روز ضعیف‌تر کرده و آن‌ها را در موقعیت دشوارتری نسبت به سایر رقبای قرار داده است. کمیسیون اروپا آنگاه با اشاره به این تحولات پیشنهاد کرده است که از روش‌های مختلف به تقویت حاشیه ترجیحات نظام GSP اتحادیه اروپا پرداخته شود؛ از جمله می‌توان با توسعه و بسط دامنه کالاهای مشمول نظام مذکور و یا افزایش میزان کاهش‌ها و تخفیفات تعرفه‌ای به این اقدام مبادرت کرد. کمیسیون، در عین حال تأکید کرده که حفظ حاشیه ترجیح موجود یعنی ۳/۵ درصد میزان تعرفه کمتر از میزان تثبیت شده، برای کالاهای حساس و کاهش ۱۰۰ درصد

امکان گفت و گوی بین کشورهای ذی‌نفع و اتحادیه اروپایی را در این زمینه‌ها فراهم می‌کند. کشورهای برخوردار از این ترجیح، از پرداخت هرگونه تعرفه و عوارض گمرکی معاف می‌شوند. به این ترتیب، این ترجیحات تشویقی ویژه در کنار EBA در زمره یکی از مطلوب‌ترین رفتارها و طرح‌های نظام عمومی ترجیحات اتحادیه بشمار می‌رود. هم‌اینک ۱۲ کشور<sup>(۸)</sup> از امتیازات این ترتیب ترجیحی ویژه استفاده می‌کنند.

خاطر نشان می‌کند، ایران با توجه به موقعیت جغرافیایی خود و همجواری با افغانستان و قرار گرفتن در مسیر ترانزیت و قاچاق مواد مخدر از یک طرف و سابقه مبارزه جدی و طولانی با قاچاق مواد مخدر به سایر کشورها از طرف دیگر، و باتوجه به اینکه این امتیازات برای کشور همسایه دیگر خود پاکستان نیز در نظر گرفته شده است، بطور بالقوه واجد شرایط لازم برای برخوردار شدن از چنین امتیازاتی است که یکی از مطلوب‌ترین امتیازات ترجیحی اتحادیه اروپا بشمار می‌رود. جالب آن است که این مطلب در دعوایی که اخیراً در «رکن حل اختلاف سازمان جهانی تجارت» اقامه شده است، مورد اشاره قرار گرفته و صراحتاً بر استحقاق ایران برای برخوردار شدن از این ترجیحات تأکید شده است. (۹) اتحادیه اروپا اخیراً نیز خبر از اصلاح اساسی در ترتیبات مربوط به ترجیحات تجاری عام و خاص خود داده و طی گزارشی به پارلمان اروپا و سایر نهادهای ذی‌ربط این اتحادیه، طرح کلی خود و خطوط اصلی آن را تشریح کرده است که پس از تصویب نهایی از اول ژانویه ۲۰۰۶ برای مدت ۱۰ سال به اجرا گذاشته خواهد شد؛ سرانجام در تاریخ بیستم اکتبر ۲۰۰۴، کمیسیون اروپا برنامه جدید نظام عمومی ترجیحات این اتحادیه را مورد تصویب قرار داد. بنا به اهمیت این موضوع در ادامه خلاصه‌ای از رئوس تغییرات مذکور ارائه می‌شود.

**۳-۴- مروری بر طرح جدید نظام عمومی ترجیحات اتحادیه اروپا**  
در راستای بررسی‌ها و ارزیابی‌های ادواری در ترتیبات ترجیحی یک‌جانبه اتحادیه اروپا که معمولاً هر سه سال یک‌بار صورت می‌گیرد و همچنین به دنبال رای هیات رسیدگی و رکن استیناف سازمان جهانی

تعرفه (معاف) برای کالاها غیر حساس حداقل اقدامی است که باید صورت گیرد و این میزان‌های ترجیح هم‌چنان باید در طرح جدید حفظ شود.

**۲- هدف‌گیری نظام عمومی ترجیحات به سمت کشورهای نیازمند تر:** در این باره نیز کمیسیون توصیه کرده که گروه‌های اصلی هدف طرح نظام عمومی ترجیحات اروپا باید کشورهای کمتر توسعه یافته، اقتصادهای کوچک و آسیب‌پذیر، کشورهای محصور در خشکی، کشورهای کوچک جزیره‌ای و کشورهای با درآمد سرانه پایین و اندک باشند؛ اولویت اصلی را این گروه از کشورها خواهند داشت و خواهان بازتعریف «معیار فراغت»<sup>(۱۱)</sup> به منظور رعایت این اولویت‌ها شده و تاکید کرده که کشورهایی که به سطح خوبی از توان رقابتی در کل و یا بخش‌ها و گروه‌هایی از کالاها رسیده‌اند دیگر نیازی به این حمایت ندارند و باید از شمول این ترجیحات خارج شوند.

**۳- ایجاد و برقراری یک نظام ترجیحات ساده تر و با دسترسی آسان تر:** در این قسمت کمیسیون اروپا پیشنهاد می‌کند که ترتیبات پنج‌گانه موجود به سه ترتیب کاهش یابد؛ در واقع، سه ترتیب تشویقی ویژه مربوط به حمایت از حقوق کارگران، استانداردهای زیست محیطی و مبارزه با تولید و قاچاق مواد مخدر در یکدیگر ادغام شده، تحت عنوان ترتیبات خاص و تشویقی مربوط به «مدیریت توسعه پایدار»<sup>(۱۲)</sup> با ضوابط و ملاک‌های عینی تر و دقیق‌تر برقرار خواهد شد. در این پیشنهاد، در خصوص دلایل این جایگزینی به موضوع رای رکن استیناف سازمان جهانی تجارت مبنی بر نبود ضوابط و معیارهای عینی در ترتیب خاص مواد مخدر اشاره شده است؛ در مورد دو ترتیب تشویقی ویژه حمایت از حقوق کارگران و حفاظت از محیط زیست به دامنه محدود و عدم استفاده عملی کشورها از آن اشاره شده که عملاً آن را بی‌خاصیت و بدون کاربرد کرده است. شایان ذکر است در ترتیب انگیزشی جدید با عنوان «مدیریت توسعه پایدار» اجرای کنوانسیون‌های بین‌المللی ذی‌ربط با توجه به ابعاد مختلف «توسعه پایدار» و ارتباط آن با موضوعات زیست محیطی، رعایت حقوق اساسی انسان‌ها، حمایت از حقوق زنان و کودکان، حفاظت از لایه ازن و... در اعطای ترجیحات این ترتیب تشویقی ویژه مدنظر قرار خواهد گرفت؛ در نتیجه، معیارها و ضوابط آن نیز از عینیت بیشتری برخوردار خواهند بود. به عبارت دیگر، در این طرح استانداردهای بین‌المللی توسعه پایدار در بردارنده کنوانسیون‌های مختلف از جمله کنوانسیون‌های حقوق اساسی بشر، کنوانسیون حقوق کار، کنوانسیون‌های خاص زیست محیطی (همچون کنوانسیون‌های مربوط به مبارزه با قاچاق گونه‌های مختلف حیوانی و گیاهی در معرض خطر و انقراض و حفاظت از لایه ازن) و سایر کنوانسیون‌های بین‌المللی ذی‌ربط است. عضویت کشورها در این کنوانسیون‌ها و رعایت الزامات آن در اعطای ترجیحات مبنای تصمیم‌گیری خواهد بود. همچنین، نحوه اجرای مفاد این کنوانسیون‌ها با سازوکارهای سازمان‌های بین‌المللی ذی‌ربط مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد و کمیسیون اروپا نتیجه این ارزیابی را در انتخاب کشورهای واجد شرایط و ذی‌نفع لحاظ خواهد کرد و در صورت نقض جدی هریک از مفاد کنوانسیون‌های مذکور، اتحادیه اروپا می‌تواند سریعاً نسبت به تعلیق امتیازات در خصوص کشور خاطی اقدام کند. کمیسیون اروپا در این قسمت ضرورت ساده‌سازی قواعد مبدا موجود برای برخورداری از ترجیحات نظام GSP را یادآوری کرده و بر آن در جهت شفاف‌سازی هر چه بیشتر طرح جدید تاکید نموده است.

**۴- شفاف‌سازی بیشتر معیار فراغت و هدف‌گیری آن به سمت کشورهای ذی‌نفع اصلی:** کمیسیون اروپا در این گزارش پیشنهاد کرده که تغییرات اساسی در راستای ساده‌سازی این معیار باید صورت گیرد و به‌جای معیارهای فعلی که مبتنی بر سهم از واردات ترجیحی، شاخص توسعه و شاخص تخصصی در صادرات است، باید معیار «سهم از بازار اتحادیه اروپا» در واردات ترجیحی مبنای عمل قرار گیرد. گفتنی است، طبق گزارش اتحادیه اروپا، چین و هند که صرفاً مشمول ترتیبات عام نظام ترجیحی اتحادیه اروپا بوده‌اند تاکنون بیشترین بهره‌ر از از ترجیحات کنونی این اتحادیه برده‌اند؛ در سال ۲۰۰۲ بیش از یک - سوم (۳۳/۱ درصد) کل واردات ترجیحی اتحادیه اروپا متعلق به چین و در حدود ۱۱/۵ درصد آن متعلق به هند بوده است. چنانچه پیشنهاد جدید اتحادیه اروپا مبنی بر هدف‌گیری کشورهای فقیر عملی شود، این دو کشور بخش مهمی از ترجیحات موجود را از دست خواهند داد و معیار جدید سهم از بازار به‌جای معیار فعلی، این انتفاع را بسیار محدود خواهد کرد.

**۵- جزئیات طرح ترتیب تشویقی «مدیریت توسعه پایدار» در برنامه جدید GSP اتحادیه اروپا:** کمیسیون اروپا ضمن مروری بر گذشته و سابقه طرح ترجیحات عمومی این اتحادیه، اشاره می‌کند که تعدادی از کشورهای در حال توسعه با مشکلات ویژه‌ای نظیر مبارزه با مواد مخدر، عدم کفایت و ضعف زیرساخت‌های لازم برای تنوع بخشی به اقتصاد ملی، مشکلات زیست محیطی و سایر جنبه‌های اجتماعی و توسعه‌ای دیگر در فرایند جهانی شدن اقتصاد و جهان به هم پیوسته امروز مواجه‌اند که این مشکلات باید مورد توجه کشورهای پیشرفته قرار بگیرد و به طریق اولی در برنامه جدید نظام عمومی ترجیحات این اتحادیه نیز لحاظ شود. برای این منظور کمیسیون اروپا تدوین ساز و کارهای انگیزشی جدیدی را در راستای توجه شایسته و حساب شده به این ملاحظات توسعه‌ای در طرح جدید GSP ضروری دانسته و پیشنهاد کرده است که ترتیبات خاص سه‌گانه تشویقی مربوط به حمایت از حقوق کارگران، حفاظت از محیط زیست و مبارزه با تولید و قاچاق مواد مخدر، حذف و در عوض طرح جدیدی با عنوان «مدیریت توسعه پایدار» برقرار شود که در آن می‌توان به تمامی ابعاد و جوانب مختلف توسعه پایدار نظر داشت و تلاش کشورها را در این زمینه از زوایای مختلف مدنظر قرار داد. در طرح جدید، علاوه بر توجه به رعایت حقوق کار، حفظ محیط زیست و مبارزه با تولید و قاچاق مواد مخدر می‌توان عناصر لازم دیگر و مرتبط با توسعه پایدار از جمله تدبیر و حکمرانی شایسته را در اعطای این ترجیحات مورد ملاحظه قرار داد و اعمال کرد. همچنین کمیسیون با یادآوری رای رکن استیناف سازمان جهانی تجارت در قضیه دعوای هند بر ضد این اتحادیه در خصوص ترتیب تشویقی مواد مخدر، خاطر نشان می‌کند این ترتیب تشویقی ویژه جدید (ترتیب تشویقی مدیریت توسعه پایدار) باید به طریقی سازگار با اصل «تواناسازی» که مبنای پذیرش رفتارهای ترجیحی یک جانبه در گات بشمار می‌رود بکار گرفته شود و با لحاظ معیارهای عینی و بدون هرگونه تبعیضی، در اختیار تمامی کشورهای در حال توسعه واجد شرایط قرار گیرد. کمیسیون اروپا استناد به عضویت کشورهای در حال توسعه در کنوانسیون‌های بین‌المللی ذی‌ربط را گواه خوبی بر عینی بودن ملاک‌ها و معیارهای اعطای این قبیل ترجیحات مضاعف به کشورهای واجد شرایط می‌داند. همچنین، این موضوع سبب تشویق هر چه بیشتر کشورهای در حال توسعه به عضویت در این کنوانسیون‌ها و رعایت الزامات آن در قوانین داخلی آن‌ها خواهد شد و می‌تواند پیشرفت‌های

مناسبی را در این مسیر فراهم کند. شایان ذکر است، به موجب طرح جدید، در اعطای ترجیحات تعرفه‌ای ویژه به کشورهای در حال توسعه (که به GSP PLUS موسوم شده است)، عضویت و اجرای مؤثر مفاد کنوانسیون‌های بین‌المللی ذیربط در زمینه حقوق بشر، حقوق کار، حفاظت از محیط‌زیست و مبارزه با تولید و قاچاق موادمخدر در این قبیل کشورها مدنظر قرار خواهد گرفت و ملاک تصمیم‌گیری خواهد بود.

**۶- بهبود در قواعد مبدا اتحادیه اروپا:** نظر به اینکه قواعد مبدا اصلی‌ترین ضابطه برای شناسایی صلاحیت کالا برای برخورداری از ترجیحات تجاری است، در این باره نیز کمیسیون بر ضرورت ساده‌سازی فرم‌ها، رویه‌ها و ضوابط مربوطه تأکید می‌کند و ایجاد انعطاف بیشتر در این ضوابط را خواستار شده است، به نحوی که امکان انتفاع بیشتر از ترجیحات اتحادیه اروپا را به واجدین شرایط بدهد. همچنین کمیسیون با توجه به تحولات زیادی که طی سال‌ها و دهه‌های اخیر در عرصه اقتصاد بین‌الملل و فناوری اطلاعات به وقوع پیوسته تجدید نظر در معیارهای قدیمی را ضروری دانسته و در این راستا تسهیل معیارها به سمت تشویق همگرایی‌ها و یکپارچگی و ادغام بیشتر کشورهای ذی‌نفع در ترتیبات منطقه‌ای و همکاری‌های درون منطقه‌ای بین کشورهای جنوب را توصیه کرده که می‌تواند در طراحی ضوابط قواعد مبدا نیز مدنظر قرار گیرد و سازوکارهای آن نظیر قاعده تجمیع مبادی تعیبه و اعمال شود.

**۷- تقویت ابزارهای خروج موقت، اقدامات حفاظتی و ابزارهای مقابله با تقلب و تجارت مکارانه:** کمیسیون در این باره نیز ضرورت توجه به معیارهای جدید فراغت و سازوکارهای آن را در ارتباط با سازوکارهای دفاع تجاری اتحادیه اروپا خاطر نشان کرده و بر ساده‌سازی، سرعت و انعطاف بیشتر در به‌کارگیری مؤثر این ابزارها در مواقع ضرورت تأکید ورزیده است؛ در این مورد همکاری بیشتر منتفعین و کشورهای برخوردار از چنین ترجیحات جدید را خواستار شده است.

به این ترتیب، در طرح جدید نظام عمومی ترجیحات اتحادیه اروپا که برای ده سال آینده و از ابتدای سال ۲۰۰۶ لغایت دسامبر ۲۰۱۵ به اجرا گذاشته خواهد شد نظام ترجیحات عمومیت‌یافته این اتحادیه به شرح سه دسته اصلی زیر خواهد بود:

۱- ترتیبات عام ترجیحات تجاری برای کشورهای در حال توسعه که از کمترین حاشیه ترجیح برخوردار خواهد بود؛

۲- ترتیبات خاص و ویژه برای کشورهای کمتر توسعه یافته که متضمن مطلوبترین رفتار ترجیحی و دسترسی آزادانه و بدون تعرفه برای همه کالاها بجز از تسلیحات برای این کشورها خواهد بود؛ و

۳- ترتیب خاص و تشویقی «مدیریت توسعه پایدار» که ترجیحات بیشتری را نسبت به ترتیبات عام برای کشورهایی که مفاد و الزامات کنوانسیون‌های بین‌المللی ذی‌ربط از جمله حقوق اساسی انسان، حفاظت از محیط زیست، جلوگیری از تخریب لایه ازن و... همچنین سایر کنوانسیون‌های بعدی را رعایت می‌کنند، اعطاء خواهد کرد. میزان و درجه این ترجیحات هنوز روشن نشده و باید منتظر تصمیمات بعدی این اتحادیه باقی ماند.

**۵- ترجیحات تجاری در قالب موافقتنامه‌های دوجانبه و یا چندجانبه با کشورهای بلوک‌های منطقه‌ای**  
اتحادیه اروپا علاوه بر اعطای ترجیحات تجاری در قالب نظام عمومی

ترجیحات که خاص کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته است و به طور یک جانبه و غیرمتقابل اعطا شده است، با تعداد زیادی از کشورها و شرکای تجاری منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای خود دارای موافقتنامه‌های مختلف تجاری دوجانبه و یا چندجانبه است که برای گسترش پیوندهای تجاری و اقتصادی و آزادسازی در حوزه کالا و خدمات و نیل به همگرایی و درجه ادغام بالاتر انعقاد یافته و اجرا می‌شوند. بسیاری از این موافقتنامه‌ها در قالب موافقتنامه‌های تجارت آزاد و یا اتحادیه‌های گمرکی موضوع ماده (۲۴) گات است که آن‌ها را مجاز شناخته و برخی دیگر نیز در قالب استفاده از شرط معافیت از تعهدات است که به موجب ماده (۹) موافقتنامه تاسیس سازمان جهانی تجارت منعی ندارند.<sup>(۱۳)</sup> طی یک دهه اخیر این قبیل ترتیبات تجاری و منطقه‌ای در دنیا رشد روز افزونی داشته‌اند و در حال حاضر در سراسر دنیا قریب به ۱۵۰ نوع ترتیب تجاری منطقه‌ای، فعال هستند که بسیاری از آن‌ها طی یک دهه اخیر پا به عرصه حیات اقتصادی گذاشته‌اند. اتحادیه اروپا نیز به فراخور اهمیت تجاری، اقتصادی و سیاسی خود و گسترش روابط آن با اقصی نقاط جهان از این امکان و فرصت حداکثر استفاده را کرده و با تشکیل بلوک‌بندی‌ها و موافقتنامه‌های چندجانبه و یا دوجانبه با کشورهای مختلف دنیا، اهداف تجاری و سیاسی و اقتصادی خود را تعقیب می‌کند. در حال حاضر، اتحادیه اروپا با حدود ۵۰ کشور دنیا دارای روابط تجاری از این نوع است که دامنه ترجیحات و حوزه شمول هر یک می‌تواند متفاوت باشد.

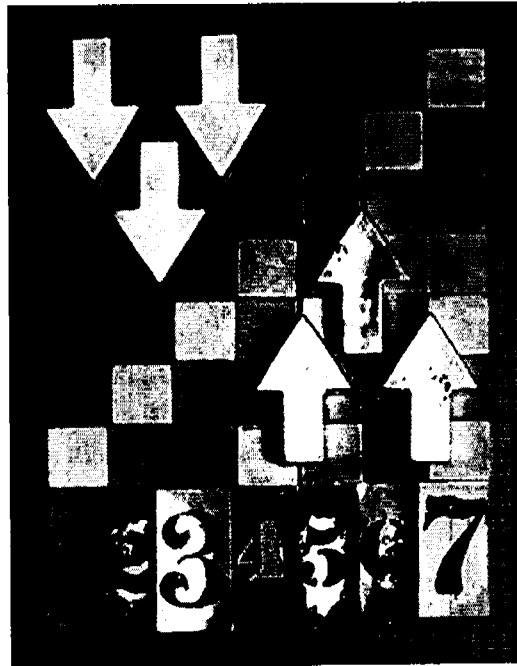
میزان تعرفه‌های تحت شمول این ترتیبات (RTAS) کمتر از میزان تثبیت شده است و در اغلب پیمان‌ها و ترتیبات منطقه‌ای مهم این اتحادیه با کشورهای هم‌سطح خود، این میزان برای طرفین صفر است. در مواردی که کشورهای طرف پیمان این اتحادیه کشورهای در حال توسعه هستند، معمولاً میزان‌های تعرفه اتحادیه اروپا برای طرف مقابل صفر و میزان‌های تعرفه کشورهای در حال توسعه برای واردات از اتحادیه اروپا طی برنامه زمان‌بندی معینی که در موافقتنامه مورد توافق قرار می‌گیرد به صفر خواهد رسید. گفتنی است، یکی از شروط لازم برای استفاده از استثنای شرط عدم تبعیض موضوع ماده (۲۴) گات آن است که چنین ترتیبات موقتی باید ظرف مهلت معقول و مناسبی که عموماً از ۱۰ سال تجاوز نمی‌کند، به سمت دستیابی کامل به شرایط مناطق تجارت آزاد (تعرفه صفر) حرکت کنند. توافقات دوجانبه این اتحادیه با کشورها، چنانچه در قالب موافقتنامه تجارت آزاد و یا از مصادیق رفتارهای ترجیحی با استفاده از اصل معافیت از تعهدات نباشند - از جمله موافقتنامه‌های غیر ترجیحی تلقی شده که معمولاً تحت عناوینی نظیر «موافقت نامه تجارت و همکاری» و یا «موافقتنامه همکاری و شراکت» و سایر عناوین مشابه منعقد می‌شوند و بیشتر همکاری و تفاهم در مورد یک سری اهداف سیاسی و اجتماعی نظیر گفت‌وگوهای سیاسی، تشویق فرآیندهای دموکراتیک، رعایت حقوق بشر و... را دنبال می‌کنند - در این صورت، در موافقتنامه‌های غیر ترجیحی معمولاً میزان تعرفه تثبیت شده مبنای رفتار متقابل طرفین قرار می‌گیرد.

## ۶- تعرفه‌های عمومی

تعدادی از کشورها در روابط تجاری خود با سایر کشورهای غیر عضو سازمان جهانی تجارت و یا کشورهایی که در هیچ یک از ترتیبات تجاری ترجیحی دوجانبه و یا چندجانبه با آن کشور نیز حضور نداشته باشند (که مشمول رفتار و میزان‌های ترجیحی لازم‌الاجرا برای اعضای آن موافقتنامه



قرار گیرد) عموماً از میزان‌های تعرفه عمومی خود که بالاتر از میزان تثبیت شده است استفاده می‌کنند. در واقع، تعرفه‌های عمومی در رژیم تجاری و تعرفه‌ای کشورها بالاترین میزان تعرفه است که مشمول هیچگونه ترجیح و تخفیفی نیست و در بالاترین میزان خود اعمال می‌شود (بنوان مثال چین و ترکیه در کتاب تعرفه‌های خود دارای چنین تعرفه‌های عمومی هستند). در مورد اتحادیه اروپا نیز چنانچه کشوری در هیچ‌یک از طبقه‌بندی‌هایی که تا کنون ذکر شده قرار نگیرد، یعنی نه عضو سازمان جهانی تجارت باشد که مشمول میزان‌های تعرفه تثبیت شده شود و نه در طبقه‌بندی‌های مربوط به کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته برخوردار



از ترجیحات یک جانبه تحت شمول نظام عمومی ترجیحات اروپا بگنجد و نه در هیچ یک از پیمان‌ها و موافقتنامه‌های تجاری دو جانبه و یا چند جانبه با این اتحادیه نیز حضور داشته باشد، در این صورت واردات کالا از این کشور به اتحادیه اروپا مشمول تعرفه‌های عمومی می‌شود که می‌تواند بالاترین میزان تعرفه نیز باشد. اما، باید به این نکته توجه داشت که با توجه به گستردگی روابط تجاری اتحادیه اروپا با کشورهای مختلف جهان در قالب موافقت نامه‌های تجاری دو جانبه و یا چندجانبه و با توجه به دامنه شمول وسیع طرح نظام عمومی ترجیحات اروپا که بیش از ۱۷۸ کشور جهان را در ترتیبات عام خود در برمی‌گیرد، برای این نوع از روابط تجاری و این قبیل نرخهای تعرفه مصادیق عملی و عینی اندکی را می‌توان یافت که درخور اغماض است.

## ۷- جمع بندی

در مقاله حاضر، «رژیم تعرفه‌ای اتحادیه اروپا و ساختار و شاکله اصلی آن» مورد بررسی قرار گرفت. نتایج بدست آمده به شرح زیر است:

- ۱- ساختار رژیم تعرفه‌ای اتحادیه اروپا مبتنی بر سه رکن تعرفه‌های دولت کامله‌الوداد، تعرفه‌های ترجیحی و تعرفه‌های عمومی است؛ تعرفه‌های دولت کامله‌الوداد و ترجیحات یک جانبه تعرفه‌ای از وسیع‌ترین دامنه شمول به ترتیب برای کشورهای پیشرفته و کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته برخوردار است.

- ۲- اتحادیه اروپا با ۹ کشور آمریکا، کانادا، استرالیا، تایوان، چین، هنگ کنگ، ژاپن، کره جنوبی، نیوزیلند و سنگاپور روابط کامله‌الوداد در زمینه میزان‌های تعرفه دارد که حدود ۴۵ درصد واردات اتحادیه اروپا را به خود اختصاص می‌دهند.

- ۳- ترجیحات تعرفه‌ای اتحادیه اروپا در دو دسته اصلی ترجیحات یک جانبه (نظام عمومی ترجیحات که در قالب شرط «تواناسازی» به طور یک جانبه به کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته اعطا می‌شود) و ترجیحات دو یا چند جانبه با سایر کشورها (RTAs) که به نحو متقابل اعطاء شده است قرار می‌گیرند.

۴- در حال حاضر تحت نظام عمومی ترجیحات این اتحادیه پنج ترتیب مختلف برای اعطای ترجیحات به کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته وجود دارد که به ترتیب عبارت‌اند از: (۱) ترجیحات عام برای کشورهای در حال توسعه؛ (۲) ترجیحات خاص برای کشورهای کمتر توسعه یافته؛ (۳) ترتیب تشویقی ویژه برای کشورهای در حال توسعه‌ای که استانداردهای کار را رعایت می‌کنند؛ (۴) ترتیب تشویقی ویژه برای کشورهایایی که استانداردهای زیست محیطی را رعایت می‌کنند؛ و (۵) ترتیب تشویقی ویژه برای مبارزه با تولید و قاچاق مواد مخدر.

۵- از میان ترتیبات ترجیحی مذکور، ترجیحات عام برای کشورهای در حال

توسعه وسیع‌ترین گستره و ترجیحات خاص برای کشورهای کمتر توسعه یافته بهترین و مطلوب‌ترین میزان‌های ترجیح را دارند. امتیازات و ترجیحات مربوط به رعایت استانداردهای زیست محیطی نیز تاکنون به هیچ کشوری تعلق نگرفته است. اتحادیه اروپا به دنبال دعوایی که علیه ترتیب تشویقی ویژه مبارزه با مواد مخدر توسط هند نزد رکن حل اختلاف سازمان جهانی تجارت اقامه شد و پس از آنکه در نهایت حکم هیات استیناف با اشاره به مورد ایران و عدم برخورداری از چنین ترجیحاتی علیه این اتحادیه صادر شد و آن را تبعیض آمیز و فاقد معیارها و ضوابط عینی دانست، ملزم به اصلاح معیارهای خود در این زمینه شد.

۶- اتحادیه اروپا به منظور تجدید نظر کلی در نظام عمومی ترجیحات خود و همچنین پیروی از حکم صادره رکن حل اختلاف سازمان جهانی تجارت، طرح جدیدی را برای نظام عمومی ترجیحات خود در نظر گرفته که در آن سه ترتیب تشویقی مربوط به استانداردهای کار، محیط زیست و مواد مخدر در یکدیگر ادغام، و تحت عنوان «ترتیب تشویقی ویژه مدیریت توسعه پایدار» در کنار دو ترتیب دیگر یعنی «ترجیحات عام برای کشورهای در حال توسعه» و «ترجیحات خاص برای کشورهای با کمترین درجه توسعه یافته» ادامه حیات خواهد داد. البته ضوابط و معیارهای اعطای آن نیز در دست بررسی و تجدید نظر است؛ اتحادیه اروپا از ابتدای سال ۲۰۰۶ طرح جدید خود را برای مدت ۱۰ سال به اجرا خواهد گذاشت.

## پی نوشت ها:

\* مقاله حاضر برگرفته از فصل پنجم طرح پژوهشی تحت عنوان «توسعه تجارت ایران با اتحادیه اروپا (EU) با تاکید بر پیش نویس موافقت‌نامه تجارت همکاری (TCA) که در مدیریت پژوهش‌های بازرگانی خارجی و اقتصاد بین‌الملل معاونت پژوهشی موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی انجام یافته است.

۱- براساس آخرین نسخه مصوب ۱۰ دسامبر ۲۰۰۱ برای اجرا از اول ژانویه ۲۰۰۲ لغایت دسامبر ۲۰۰۵.

۲- شایان ذکر است که هنگ کنگ کشور محسوب نمی شود.

۳- تحت شماره ۲۵۰۱/۲۰۰۱ جامعه اروپا مصوب ۱۰ دسامبر ۲۰۰۱.

۴- افغانستان، آنگولا، بنگلادش، بوریکنافاسو، برونڈی، بنین، بوتان، کنگو، جمهوری آفریقای مرکزی، کیپ ورد، جیبوتی، اریتره، اتیوپی، گامبیا، گینه، گینه استوایی، گینه بیسائو، هائیتی، کامبوج، کریبانی، کومور، جمهوری دموکراتیک خلق لاوس، لیبیا، لسوتو، ماداگاسکار، مالی، میانمار، موریانی، مالدیو، مالاوی، موزامبیک، نیجر، نپال، رواندا، جزایر سلیمان، سودان، سیرالئون، سنگال، سومالی، سائوتومه و پرنسی، چاد، توگو، تانزانیا، اوگاندا، وانواتو، ساموآ، یمن و زامبیا.

۵- این کنوانسیون ها عبارت اند از کنوانسیون های شماره ۲۹ و ۱۰۵ در رابطه با حذف همه اشکال کار اجباری، کنوانسیون های شماره ۸۷ و ۹۸ در رابطه با آزادی تشکل های کارگری و شناسایی موثر حق چانه زنی دسته جمعی، کنوانسیون های شماره ۱۰۰ و ۱۱۱ در رابطه با حذف تبعیض در استخدام و اشتغال و کنوانسیون های شماره ۱۳۸ و ۱۸۲ در رابطه با لغو موثر کار کودکان.

۶- لازم به ذکر است ضرورتی ندارد که کشور متقاضی، کنوانسیون های مذکور را امضاء کرده باشد، بلکه چنانچه بتواند نشان دهد که محتوای اصلی استانداردهای مذکور در قوانین داخلی آن کشور رعایت می شود، می تواند در زمره واجدین شرایط برای دریافت این ترجیحات قرار گیرد.

۷- بعدها این ترتیبات خاص به کشورهای عضو بازار مشترک آمریکای مرکزی شامل کاستاریکا، گواتمالا، هندوراس، نیکاراگوآ و السالوادور نیز تسری یافت و در آخرین و جدیدترین موارد، این امتیاز به دو کشور پاناما و پاکستان نیز اعطاء شده است.

۸- بولیوی، کلمبیا، کاستاریکا، اکوادور، گواتمالا، هندوراس، نیکاراگوآ، پاناما، پرو، السالوادور، ونزوئلا و پاکستان.

۹- هند در دسامبر ۲۰۰۲ علیه ترجیحات تجاری که اتحادیه اروپا تحت عنوان «ترتیبات تشویقی ویژه جهت مبارزه با تولید و قاچاق مواد مخدر» به ۱۲ کشور در حال توسعه اعطاء می کند، نزد رکن حل اختلاف سازمان جهانی تجارت اقامه دعوا نمود. هیات رسیدگی در گزارشی که در اول دسامبر ۲۰۰۳ در این رابطه منتشر کرد، این ترتیبات را به دلیل آنکه علیه دیگر کشورهای در حال توسعه تبعیض روا می دارد، مغایر با مقررات سازمان جهانی تجارت اعلام کرد. هیات رسیدگی باتوجه به عدم وجود معیارهای عینی در ضوابط اتحادیه اروپا برای اعطای این ترجیحات به کشورهای در حال توسعه واجد شرایط، آن را نقض عدم تبعیض - که شرط ضروری اصل «تواناسازی» است - برشمرد و به این نکته اشاره نمود که از آنجا که براساس آمارهای ارائه شده از سوی اتحادیه اروپا حجم کشف و ضبط مواد مخدر در ایران بسیار بیشتر از پاکستان است، اما ایران از ترجیحات تجاری مذکور برخوردار نگردیده است، لذا این اقدام از نظر هیات رسیدگی تبعیض آمیز است و هیات رسیدگی نمی تواند معیار مشخص و عینی را از ضوابط اتحادیه اروپا استنباط کند.

اتحادیه اروپا در هشتم ژانویه ۲۰۰۴ نسبت به رای هیات رسیدگی درخواست استیناف کرد و رکن استیناف سازمان جهانی تجارت در تاریخ ۷ آوریل ۲۰۰۴ رای خود را در این خصوص صادر کرد. در این رای رکن استیناف اگرچه برخلاف نظر هیات رسیدگی، اعمال نرخ های تعرفه متفاوت برای کشورهای در حال توسعه را در چارچوب شرط «تواناسازی از مظاهر تبعیض نمی داند، لیکن بکارگیری و اعمال این رفتارهای ترجیحی ویژه را برای تمامی کشورهای در حال توسعه ای که دارای شرایط و نیازهای توسعه ای، مالی و یا تجاری مشابه هستند ضروری می داند. از این زاویه نیز از آنجا که ترجیحات تجاری ویژه اتحادیه اروپا برای مبارزه با تولید و قاچاق مواد مخدر به تمامی کشورهایی که دارای شرایط مشابه بوده اند (ایران)

تسری داده نشده تبعیض آمیز و فاقد معیارهای عینی تشخیص داده شد که این رای توسط رکن حل اختلاف سازمان جهانی تجارت در ۲۰ آوریل ۲۰۰۴ به تصویب نهایی رسید و به اتحادیه اروپا فرصت داده شد تا ظرف مهلت زمانی معینی و حداکثر تا اول ژوئیه ۲۰۰۵ نسبت به برچیدن این نوع ترتیبات ترجیحی تبعیض آمیز و یا اصلاح ضوابط آن اقدام کند که با توجه به معرفی طرح جدید نظام عمومی ترجیحات و اعلام بکارگیری آن از ابتدای سال ۲۰۰۶ و حذف ترتیب تشویقی مربوط به مبارزه با تولید و قاچاق مواد مخدر در برنامه جدید، به نظر می رسد این مسئله بلاموضوع گردیده و چندماه فاصله زمانی تاریخ نهایی اجرای حکم با تاریخ شروع به کار برنامه جدید نیز مورد اغماض قرار گیرد.

۱۰- کمیسیون اروپا طی گزارشی تحت عنوان «کشورهای در حال توسعه، تجارت بین الملل و توسعه پایدار: نقش و کارکرد GSP اتحادیه اروپا در آن برای دوره «۲۰۱۵-۲۰۰۶ که تحت شماره 461 (2004) COM در تاریخ ۷ ژوئیه ۲۰۰۴ منتشر شده است به تشریح و تبیین خطوط کلی طرح جدید پرداخته و ضرورت اعمال تغییر در طرح موجود را خاطر نشان ساخته است.

۱۱- معیار فراغت (Graduation) ضابطه ای است که براساس آن چنانچه وضعیت کلی توسعه کشورهای در حال توسعه به سطح و درجه پیشرفت مناسبی برسد و یا به قابلیت رقابت کافی در یک بخش کالایی دست یابد از شمول نظام عمومی ترجیحات (GSP) به طور کلی و یا در همان بخش کالایی خارج خواهند شد.

۱۲- به این ترتیب تشویقی جدید، ترجیحات مضاعف (GSP plus) نیز می گویند.

۱۳- تنها استثناء مجاز در اصل مهم و بنیادین عدم تبعیض و شرط رفتار دولت کامله الوداد (MFN) ترتیبات منطقه ای با هدف تشکیل موافقت نامه های مناطق تجارت آزاد یا اتحادیه های گمرکی است که به موجب ماده (۲۴) گات مجاز شناخته می شود کشورها می توانند در قالب این ترتیبات و رعایت شرایط تعیین شده برای آن با یکدیگر رفتار ترجیحی داشته باشند، بدون آن که ملزم به تسری این ترجیحات به سایر کشورهای عضو گات (WTO) باشند.

## منابع:

۱- زاهدطلبان، علی (۱۳۸۴)، «سیر تحول نظام ترجیحات عمومی اتحادیه اروپا و بررسی وضعیت ایران جهت برخورداری از ترتیب تشویقی مبارزه با مواد مخدر»، دفتر نمایندگی تامالاختیار تجاری ایران (وزارت بازرگانی)، خرداد ۱۳۸۴.

۲- خبرنگار رویدادها و تحولات سازمان جهانی تجارت، دفتر نمایندگی تامالاختیار تجاری ایران (وزارت بازرگانی)، شماره های ۵۳، ۵۵، ۵۷، ۶۱ و ۶۲.

3. Trade Policy Review, Report by the European Communities, WT/TPR/S/102, 26/06/2002.

4. Trade Policy Review, Report by the secretariat, WTO, WT/TPR/S/102, 26/06/2002.

5. Trade Policy Review, Report by the European Communities, WT/TPR/G/136, 1 Oct, 2004.

6. Generalised System of Preferences, <http://Europa. Eu. Itt /Comm/ Trade/ Issues/ Global /GSP/ pr.070704 - en. Htm>

7. The function of the Community's generalized system of preferences for the ten-year period from 2006 to 2015, Brussels, 7.7 2004. Comm (2004) 461 Final.

8. [www.wto.org](http://www.wto.org)